

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

КАЛАШНИКОВА АНАСТАСІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 821.581

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ ЛІ ЦІНЧЖАО В РОСІЇ ТА ІТАЛІЇ

10.01.05 – порівняльне літературознавство

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філологічних наук

Бердянськ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі зарубіжної літератури Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
ГУСЄВ Віктор Андрійович,
Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара,
професор кафедри зарубіжної літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ЛІМБОРСЬКИЙ Ігор Валентинович,
Черкаський державний технологічний університет,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики;

кандидат філологічних наук, доцент
ІСАЄВА Наталя Станіславівна,
Інститут філології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
докторант кафедри мов і літератур
Далекого Сходу та Південно-Східної Азії.

Захист відбудеться «02» лютого 2017 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 18.092.02 у Бердянському державному педагогічному університеті за адресою: 71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Бердянського державного педагогічного університету (71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4).

Автореферат розісланий « » грудня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. О. Александрова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Інтерес європейців до китайської літератури та культури стає все більш відчутним сьогодні, коли самовпевнений європоцентризм змінюється на прагнення пізнати «іншого», побачити можливості для взаєморозуміння, виявлення загальнолюдського і водночас національно своєрідного в кожній культурі. Тому проблема рецепції іншої культури та літератури є актуальною в сучасних гуманітарних дослідженнях і, особливо, у компаративістиці. Сучасна компаративістика включила до орбіти аналізу і стародавні, і неєвропейські літератури, але вихід до широкого дослідження Сходу лишається актуальним. Зазначена проблема є актуальною і з огляду на такі напрямки сучасних компаративістських розвідок, як дослідження художнього перекладу – однієї з провідних форм міжкультурного діалогу – і дотичних до цього проблем рецепції перекладеного твору.

Термін «рецепція» часто вживається в наукових роботах, міститься у назвах назви книг і дисертацій, але теоретичні проблеми рецепції, для вирішення яких необхідно здійснити конкретні історико-літературні компаративні дослідження, залишаються недостатньо розробленими у вітчизняному й зарубіжному літературознавстві, що зумовлює *теоретичну актуальність дисертації*. У роботі враховано один із основоположних принципів рецептивної естетики – «принцип історії впливу», який передбачає аналіз історії входження художнього твору в культуру, необхідний для розуміння справжнього сенсу мистецького явища. Увагу сфокусовано на особливій формі рецепції: рецепції інонаціонального твору. Цікавим і актуальним для цього дослідження виявляється трактування рецепції, запропоноване Р. Т. Гром'яком, який, уточнюючи відому теорію Х. Р. Яусса про *первинну й вторинну рецепцію*, зазначає, що при *первинній рецепції* читач самостійно сприймає текст, *вторинна літературна рецепція* передбачає знайомство з літературною критикою у всіх її жанрах¹. Зважаючи на цю концепцію, визначено три форми рецепції іншомовної літератури: переклад, літературознавчі дослідження інонаціонального художнього явища, вплив іншомовної літератури на художню практику сприймаючої літератури. Перші дві форми розглядаються як первинна рецепція, коли читач (перекладач та літературознавець) самостійно сприймає іншомовне художнє явище. Третя форма – творча рецепція, вплив перекладених художніх текстів на творчість сучасних інонаціональних письменників розглядається як вторинна рецепція, що супроводжується знайомством із перекладами іншомовного художнього явища, його аналізом літературною критикою і передбачає доповнення первинної рецепції давно створених текстів новими перекладами й літературно-критичними версіями.

¹Гром'як Р.Т. Методика реалізації рецептивного підходу до літературного явища у компаративних студіях // Літературна компаративістика. - Вип. І. - К.: Фоліант, 2005. - С. 64-73. – с. 67.

Така позиція зумовила структуру роботи, де переклад і теоретична рецепція аналізуються в одному розділі, а творча рецепція – в іншому. Певне значення для вирішення завдань роботи має і концепція форм рецепції, запропонована Діонізом Дюрішиним, який виділяє активну й пасивну, інтегральну та диференціальну форму рецепції залежно від мети компаративістського дослідження.

Тема дисертаційного дослідження видається *актуальною і в історико-літературному ракурсі*. Література епохи Сун (X–XIII ст.), що подарувала світу Лі Цінчжао (李清照), залишається недостатньо дослідженою навіть у самому Китаї, що не може не впливати на якість рецепції творчості цієї поетеси в Європі, де вивчення доробку класика китайської поезії тільки-но розпочалося. Навіть точний обсяг літературного спадку Лі Цінчжао (І Ань) встановити неможливо. Найбільш поширеним є твердження, що збереглося близько 70 *ци*; своєрідна автобіографія поетеси та епітафія на смерть коханого чоловіка Чжао Мінчена – *«Післямова до записок про написи на бронзі і каменях»*, а також теоретичний трактат про ліричні пісні *ци* *«词论»* (*«Роздуми про ци»*). У китайському та англomовному літературознавстві вивчається й автобіографія-епітафія чоловіку, російський переклад якої нещодавно здійснений українською дослідницею Г. Дашенко. У Китаї протягом останніх десятиліть *ци* Лі Цінчжао стали все частіше з'являтися в різних антологіях. У Росії та Італії поезія Лі Цінчжао представлена збірками *«Строфы из граненой яшмы»* (М. Басманова – 1970 р.) та *«Come in sogno»* (Анни Буатті – 1996 р.) – найпрезентативнішими й найоб'ємнішими коментованими європейськими зібраннями перекладів І Ань, а також окремими *ци* в численних антологіях та збірках китайської поезії, де, як правило, використано переклади М. Басманова та А. Буйатті. Цікаві й українські переклади Лі Цінчжао, створені Я. В. Шекерою. Але в цілому творчий спадок китайської поетеси залишається маловідомим європейцям.

У різних європейських країнах, так само, як у Китаї, склалася традиція пріоритетної зацікавленості як перекладачів, так і дослідників поезією епохи Тан. Щодо творчості Лі Цінчжао, то окремі зауваження зустрічаються в роботах В. М. Алексєєва, М. Й. Конрада, Є. О. Серебрякова, І. С. Лисевича, Л. М. Меншикова у зв'язку з характеристикою поезії епохи Сун й її жанрів *ши* та *ци* в лінгвокультурологічних студіях китайської картини світу (Тань Аошуан, А. І. Кобзев). Аналіз історії вивчення творчості середньовічної китайської поетеси доводить, що доки ще не написано жодної монографії, де були б осмислені не тільки факти біографії поетеси (що досить традиційно як для китайського, так і для західного літературознавства), а й поетика її творів. Перші кроки на цьому шляху зроблено у вітчизняному літературознавстві (дисертація Г. В. Дашенко, статті Н. О. Черниш, Я. В. Шекери). Певний внесок належить і італійським китаїстам Ф. Мазіні, А. Бреції. На батьківщині поетеси її творчість вивчена фрагментарно й потрапляє або до сфери загальнотеоретичних дискусій

про жанр *ци* (Чень Цзумей, Чжао Хуйвень), або аналізується в біографічному контексті (У Цзілу, Хуан Шенчжан, Ю Чжунхан), або в аспекті вивчення «стилю І Ань» (Му Чжай, Сун Цзюань, Лі Цінчжу).

Якщо процес літературних зв'язків Європи та Китаю потрапляв у поле зору українських дослідників (роботи В. О. Кіктенка, Н. С. Ісаєвої, В. І. Ліпіної, Н. А. Кірносолової), то проблема європейської рецепції творчості Лі Цінчжао лише певною мірою позначена у перекладознавчих роботах, але фактично немає праць, де б досліджувалася рецепція поезії Лі Цінчжао в Європі. Тим більше, допоки ще не було спроб порівняти характер та форми літературної рецепції в різних країнах. З огляду на твердження Г. Р. Яусса про те, що «історія літератури – це історія рецепцій», дисертація актуальна і для розв'язання глобальної проблеми написання сучасної історії світової літератури.

Для аналізу обрано дві європейські літератури, що втілюють два різних типи, два шляхи рецепції східної, неєвропейської культури на європейському континенті: італійську, що репрезентує кардинально відмінне від азійського західноєвропейське світобачення й відповідний йому спосіб засвоєння іншої літератури, і російську, геополітичне положення якої між Заходом і Сходом об'єктивно створювало умови для активного знайомства, рецепції та творчого засвоєння східної, «чужої», але й дещо «своїї», «сусідньої» китайської культури. Вибір Італії та Росії зумовлений і тим, що саме в цих двох країнах з'явилися найбільші за обсягом збірки європейських перекладів І Ань «*Строфы из граненой яшмы*» і «*Come in sogno*», що підготували процес подальшої рецепції творчості поетеси в обох країнах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри зарубіжної літератури Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара як складова комплексної теми «Класика та сучасність: дискурс діалогу» (№ 03782U0167134). Тему дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (протокол № 8 від 27 лютого 2014 р.).

Мета дослідження – виявити своєрідність рецепції творчості Лі Цінчжао в Росії та Італії.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних **задач**:

- виявити основні напрямки вивчення літературної рецепції в сучасній компаративістиці;
- описати процес формування контексту сприйняття китайської літератури та середньовічної лірики в Росії та Італії;
- окреслити проблеми перекладу китайської літератури європейськими мовами;
- встановити форми первинної рецепції творчості І Ань в Росії та Італії;

- визначити основні принципи рецепції Лі Цінчжао в російських та італійських перекладах і виявити специфіку перекладацьких стратегій в Росії та Італії;
- охарактеризувати процес осмислення творчості Лі Цінчжао в російському та італійському літературознавстві;
- дослідити характер і форми художньої рецепції та вплив лірики Лі Цінчжао на російську та італійську літератури.

Сфокусованість рецепції творчості Лі Цінчжао в Росії та Італії на ліричному спадку «китайської Сафо» зумовила **об'єкт дослідження**, яким стала лірика Лі Цінчжао, переклади віршів російською та італійською мовами, літературознавчі студії творів китайської поетеси, твори російських та італійських поетів і діячів культури, що зазнали впливу лірики І Ань.

Предметом дослідження є особливості перекладів, теоретичного осмислення та творчої інтерпретації поезії Лі Цінчжао в Росії та Італії.

Методологія дослідження поєднує декілька підходів, що пояснюється широким колом поставлених завдань. Провідними методами стали порівняльно-типологічний та рецептивно-інтерпретаційний, за допомогою яких досліджуються перекладацькі стратегії, форми й характер теоретичної і творчої рецепції поезії Лі Цінчжао в Росії та Італії; описовий і біографічний методи дозволяють досягнути контекст сприйняття творчості китайської поетеси в Росії та Італії і виявити зв'язок між життям Лі Цінчжао та її творами.

Теоретичною базою дисертації стали роботи знаних синологів, теоретиків і практиків поетичного перекладу, дослідження з історії та теорії літературних зв'язків, роботи вітчизняних та зарубіжних компаративістів: В. М. Жирмунського, О. М. Веселовського, В. М. Алексєєва, М. Й. Конрада, М. Т. Федоренка, О. І. Білецького, Д. Дюрішина, О. Діма, Д. С. Наливайка, Р. Т. Гром'яка, І. В. Лімборського, В. І. Ліпіної, В. А. Гусєва, В. Ізера, Г. Р. Яусса, С. Фіша, Ф. Мазіні, А. Буйатті, І. С. Смирнова, О. М. Городецької, Л. З. Ейдліна, Л. М. Меншикова та ін. У дисертації враховано дослідження в галузі культурології, історії культури Китаю (роботи К. І. Голигіної, А. І. Кобзева, М. Є. Кравцової, В. В. Малявіна, В. Є. Єремєєва, Тань Аошуан, Є. О. Серебрякова, Чжан Мянью, В. Ідема, М. Міранди). Враховуючи тривалі дискусії політологів, істориків, соціологів щодо природи взаємин різних культур або цивілізацій (концепції С. Ф. Гантінгтона, Е. Саїда тощо), ми зосередили увагу на аналізі не стільки протистояння або ідеалізації «свого» чи «чужого», а на процесі рецепції, сприйняття, діалогу різних культур. Для аналізу відтворення поетики ліричних творів І Ань у рецептивних практиках важливими стали дослідження Г. В. Дашенко, Я. В. Шекери, Н. С. Ісаєвої, Н. А. Кірносолової, Чень Цзумея, Хе Цифана, Ю Чжунхана, Лі Цінчжу.

Наукова новизна дисертації полягає у тому, що вперше здійснено цілісний аналіз стану вивчення художньо-естетичної та теоретичної рецепції

творчості Лі Цінчжао в російській та італійській культурах. Уперше зібрано, систематизовано та осмислено відомості про переклади творів поетеси російською та італійською мовами, визначено специфіку інонаціональної адаптації лірики Лі Цінчжао в європейських перекладах. Досліджено стан літературознавчого вивчення творчості І Ань у двох країнах. Уперше зроблено спробу виявити характер впливу лірики китайської середньовічної поетеси на сучасну російську та італійську літератури із залученням до аналізу ще не досліджених наукою російських та італійських художніх творів, написаних у третьому тисячолітті. У роботі використано нові малодоступні матеріали, які було зібрано в Шанхаї та Римі. Важливе значення мало й особисте творче спілкування з Федеріко Мазіні, директором Інституту Конфуція Римського університету «La Sapienza», та Анною Буйатті, найбільш знаним поетом-перекладачем лірики Лі Цінчжао італійською мовою, збірка перекладів якої «*Come in sogno*» вперше стає об'єктом наукового осмислення у вітчизняному літературознавстві.

Теоретичне та практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані для подальшого компаративістського вивчення рецепції іншомовної літератури як однієї з найпоширеніших форм діалогу різних культур. Матеріали дисертації корисні для викладання історії китайської та світової літератури, порівняльного літературознавства, перекладознавства у вищих навчальних закладах та при підготовці спецкурсів із творчості Лі Цінчжао.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є першою в Україні науковою розвідкою особливостей процесу рецепції творчості І Ань у Росії та Італії. Дисертація, автореферат, монографія і статті, у яких викладено основні положення роботи, написані автором дослідження самостійно.

Апробація роботи. Основні положення дисертаційної роботи було представлено та обговорено на міжнародних конференціях: «Література в контексті культури» (Дніпропетровськ, ДНУ, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016); «Літературний процес: структурно семіотичні площини» (Київ, Київський університет ім. Бориса Грінченка, 2012); «Актуальні проблеми історичної та теоретичної поетики» (Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка, 2012); «МӘДЕНИЕТТЕР ТОҒЫСЫНДАҒЫ ТІЛ, ӘДЕБИЕТ АУДАРМА ЖӘНЕ ЖУРНАЛИСТИКА МӘСЕЛЕЛЕРІ» (Каскелен, Університет ім. Сулеймана Демиреля, Казахстан, 2014); XVII Міжнародна наукова конференція «Russeset modernité» (Бордо, Université Bordeaux 3, Франція, 2014); XIII Конгресс МАПРЯЛ «Русский язык и литература в пространстве мировой культуры» (Гранада, Universidadde Granada, Іспанія, 2015); «Русская литература и искусство: междисциплинарные подходы» (Китай, Чжецзянський університет, м. Ханчжоу, 2016); «Зарубіжні письменники і Україна» (Полтава, ПНПУ, 2016); «Русский язык и литература в пространстве АТР и стран Юго-Восточной Азии» (Тайвань, Даньшуй: Тамканський університет, 2016).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображено в 13 публікаціях, 5 з яких опубліковано у фахових наукових виданнях України, 1 – у закордонному періодичному виданні, 1 – монографія.

Структура роботи: дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та бібліографічного списку з 436 джерел. Загальний обсяг роботи – 235 сторінок. Основний текст – 195 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **«Вступі»** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, об'єкт, предмет, завдання й методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне та теоретичне значення результатів дослідження, охарактеризовано апробацію здобутих в процесі дослідження результатів.

У першому розділі **«Проблеми літературної рецепції в сучасній компаративістиці»** виділено найбільш показові тенденції у вивченні літературної рецепції в сучасній компаративістиці, а також описано і проаналізовано процес формування контексту сприйняття творчості Лі Цінчжао в Росії та Італії.

Підрозділ 1.1. *«Основні напрямки вивчення літературної та культурної рецепції»* присвячено аналізу вивчення літературної та культурної рецепції в сучасній компаративістиці. Нова парадигма порівняльного літературознавства, орієнтована на міждисциплінарність, методологічний плюралізм, мультикультуралізм, зумовлює характер і основні напрями студій літературної рецепції у вітчизняній та світовій компаративістиці. Провідні дослідницькі стратегії поєднують принципи рецептивної естетики з характерною для неї зосередженістю на проблемі сприйняття тексту читачем; інтертекстуального аналізу, що виявляє претексти та форми взаємодії в інтертексті «свого» та «чужого»; психоаналізу як інтернаціонального інструменту дослідження не тільки психології автора твору та віддзеркалення його психобіографії в художньому дискурсі, а й характеру читання та рецепції літературного тексту у своєму чи інонаціональному середовищі. Актуальними для рецептивних розвідок нового тисячоліття є й імагологічний, герменевтичний, концептологічний підходи. А процеси глобалізації й мультикультуралізму, транскulturалізм як знаковий феномен сьогоденного світу провокують пошук нових стратегій у перекладознавстві, що стало невід'ємною складовою світової компаративістики й позначило ще один важливий вектор сучасних студій літературної рецепції.

Загальні тенденції у вивченні літературної рецепції є показовими як для вітчизняної, так і для російської, італійської сучасної компаративістики, результати наукових розвідок яких розглянуто в дисертації.

У підрозділі 1.2. *«Формування контексту сприйняття китайської літератури в Росії та Італії»*, що має два пункти, здійснено комплексний аналіз процесу формування й складу контексту сприйняття китайської літератури в

Росії та Італії, що мав багато спільного. Формування контексту сприйняття китайської культури та літератури в обох країнах починається з діяльності місіонерів та написання словників, потім з'являються переклади китайських філософських та світоглядних текстів, що знайомлять із невідомими для європейців ідеями *дао*, Конфуція, буддизмом. Пріоритетний інтерес саме до філософських та історичних китайських творів зберігається досить довго, але вже у XIX ст. настає час підготовки антологій, творів найзначніших класичних китайських митців, що активізують інтерес до китайської літератури.

Відмінності у процесі формування контексту сприйняття китайської літератури в Росії та Італії зумовили розбіжності в часі та в характері рецепції середньовічної жіночої поезії і, зокрема, лірики Лі Цінчжао у двох європейських культурах.

Аналіз історії «входження» Китаю до російської свідомості, включення тексту китайської літератури до контексту сприйняття дозволяє зрозуміти причини достатньо пізнього знайомства з творчістю «китайської Сафо», лірику якої було перекладено в Росії лише 1970 року. По-перше, саме 50–70 роки XX ст. стали періодом розквіту і творчої зрілості російської синології та формування самобутньої російської наукової школи синологів-перекладачів, біля витоків якої стояв академік В. М. Алексєєв. Це уможливило переклад значного масиву китайської літератури та її видатних пам'яток. Було напрацьовано величезний досвід перекладу китайських текстів, у тому числі, й поетичних, а в 1970–1980 рр. навіть позначилася така професія, як «перекладач із китайської». До цього часу вже формується й теоретична база російської китаїстики в роботах В. М. Алексєєва, М. Конрада, що заклали підвалини для подальшого опанування китайської літератури, її введення до читачького контексту сприйняття. Жіноча лірика епохи Сун, менш регламентована у формальних характеристиках, особистісна, емоційна вимагала накопичення певних знань про Китай, китайську картину світу, досвіду перекладачів і читачів для сприйняття жіночої лірики.

Інтерес до китайської середньовічної поезії був зумовлений і змінами в ідеологічному кліматі, що розпочалися в 60-ті роки, коли СРСР і КНР розійшлися в розумінні шляхів побудови справедливого комуністичного суспільства. «Відлига» трансформувала й ідеологічно забарвлений вектор сприйняття китайської літератури тільки як революційної, патріотичної, що відкрило шлях до читача не тільки патріотичній ліриці, а й творам раніше не помічених авторів. Після «відлиги», коли в російській літературі знову пролунала не гучна громадянська, а особистісна жіноча поезія, що підхопила через час пісню А. Ахматової, яка «навчила жінок говорити», і заявила рівні з поезією чоловіків права у творчості Новели Матвєєвої, Белли Ахмадуліної, така лірика об'єктивно увійшла у референційну рамку російського читача й зумовила інтерес перекладачів до інокультурної особистісної жіночої поезії. Саме в цей час М. Басманов і звернувся до творчості Лі Цінчжао, увівши її середньовічні *ци*

до кола читання росіян. Крім того, майже чотирьохсотлітній період знайомства Росії з культурою, мовою та літературою Китаю сформував у російському середовищі певний імагологічний стереотип, певне відчуття Китаю як «іншої», східної країни. А численні переклади класичних творів китайської літератури й поезії зумовили уявлення російського читача про естетичний код китайської поетичної традиції, сформували відповідний «горизонт очікувань» і інтерпретаційний контекст російського реципієнта.

В Італії рецепція творчості І Ань розпочинається майже на межі другого та третього тисячоліть – у 1996 р. Одним із факторів такого хронологічного зсуву порівняно з Росією є неповнота первинної рецепції китайської літератури в Італії, де теоретична база синології формується у 1970–1980 рр., що якоюсь мірою впливає на характер процесу італійської первинної рецепції китайської літератури в цілому.

Процес формування контексту сприйняття інокультурної жіночої літератури був зумовлений і тенденціями розвитку самої італійської літератури, де «жіноча лінія» активізувалася, визначилася як відчутна й увійшла до читацького контексту італійців уже в останній третині ХХ ст., чому сприяла активізація феміністського руху наприкінці 1970 – на початку 1990 рр., на тлі якого з'явилися твори Л. Романо, Ф. Чіаленте, Е. Моранте, А. Меріні, П. Каваллі, С. Вінчі, Д. Мараїні. Цей сплеск жіночої літератури викликав і потужну теоретичну рецепцію італійської жіночої літератури (А. Паллотта, Г. Вентурі, Д. Раванелло та ін.). Ще одним визначним фактором підготовки до сприйняття італійцями середньовічних *ци* І Ань тільки у 1990 рр. стали переклади творів китайських письменниць, здійснені у 1980-ті рр. Маргерітою Біаско.

Розділ другий **«Переклад та теоретична рецепція Лі Цінчжао»** сфокусовано на аналізі двох провідних форм первинної рецепції творчості І Ань: перекладі та теоретичному осмисленні творчого спадку поетеси в Росії та Італії.

У підрозділі 2.1. *«Проблеми перекладу китайської поезії європейськими мовами»* визначено проблемні аспекти художнього перекладу з китайської європейськими мовами, особливості поетичного перекладу, що, на думку З. Лановик, передбачає порівняння двох поетичних мов, «двох образних структур». Тривала полеміка навколо двох підходів до перекладу, вільного та буквалістського, поєднується в сучасному перекладознавстві з прагненням слідувати «закону балансу» (Мері Енн Ковз) як обов'язкового поєднання у внутрішній формі поетичного тексту перекладу двох голосів, кожен з яких має бути почутим, «двох натхнень: поета оригінального і поета, який перекладає» (О. Седакова).

Різні культурні парадигми Заходу і Сходу ускладнюють завдання перекладача у розв'язанні характерних для поетичного перекладу взагалі проблем відтворення контексту, підтексту, інтертекстуальності тексту оригіналу, органічного включення іншомовного тексту в рідну культуру. Поетичний

переклад з китайської європейськими мовами провокує свої специфічні проблеми. У Росії, де перші поетичні переклади з китайської з'явилися ще у XVIII ст. (Д. Фонвізін), і в Італії, де перша антологія китайської поезії *«Il libro di Giada. Echi dell'Estremo Oriente recati in versi italiani»* (*«Нефритова книга. Відлуння Далекого Сходу в італійських віршах»*) в перекладах Тулло Массарані з'явилася 1882 р., накопичено величезний практичний досвід у сфері перекладів китайської літератури і, зокрема, лірики, а також в галузі теоретичного осмислення проблем перекладів (роботи В. Васильєва, В. Алексєєва, М. Конрада, М. Басманова, Л. Ейдліна, Л. Меншикова, О. Городецької, М. Кравцової, І. Смирнова, Є. Серебрякова, А. Буйатті, Д. Бертуччолі, Р. Ломбарді, А. Бреції, Ф. Мазіні та ін.). Автори найбільш впливових концепцій перекладознавства виокремлюють низку проблем, що постають перед перекладачами китайської поезії європейськими мовами, а саме: адекватне відтворення ієрогліфічного письма у перекладі; переклад китайських культурних та світоглядних реалій, кардинально відмінних від європейських; відтворення китайської системи 典故 (натяків); дотримування китайської метрики; передача характерних для китайської поетичної мови тавтофонів, омофонів, римофонів, омограм, що побудовані на звуковому або графічному збігу ієрогліфів; «еквілінеарність» – збереження в перекладі кількості рядків китайського вірша; відтворення ритмічного контуру вірша та музичної мелодії, на яку написано вірш, що важливо для жанру *ци*.

Ці об'єктивні, зумовлені принциповою відмінністю мовних систем Заходу і Сходу труднощі перекладу китайських поетичних текстів європейськими мовами впливають, у цілому, на первинну рецепцію китайської літератури в Європі.

Підрозділ 2.2. *«Первинна рецепція лірики Лі Цінчжао: російські та італійські перекладацькі стратегії»* складається з двох пунктів. У пункті 2.2.1 *«Форми і принципи актуалізації модусів ліричного тексту Лі Цінчжао в російських та італійських перекладах»* виявлено суголосся перекладацьких стратегій обох поетів-перекладачів. Орієнтуючись на рецепцію як визначальний фактор і мету своєї перекладацької діяльності, прагнучи органічно інтегрувати «чужий» текст до «своєї» літератури, і М. Басманов, і А. Буйатті здійснюють подвійний герменевтичний акт «"розкодування" "своєї" і "чужої" традиції, наявної в оригіналі і в його перекладі»² зважаючи як на китайський інтерпретаційний контекст, так і на «горизонт очікувань» та «контекст досвіду естетичного сприйняття» «свого» європейського читача. Сприймаючи подібні апелятивні структури тексту оригіналу, російський та італійський перекладачі актуалізують ті модуси тексту, що підготовлені референційною рамкою їх читача, тим колективним «передрозумінням» (Г. Р. Яусс) китайської середньовічної лірики, що викристалізувалися в процесі формування контексту сприйняття китайської літератури.

²Лімборський І. Світова література і глобалізація. – Черкаси: Брама-Україна, 2011. – С. 85.

Досить стереотипним і очікуваним, з огляду на російський інтерпретаційний контекст, виявляється відбір М. Басмановим пейзажних та любовних *ци* Лі Цінчжао як таких, що відповідали російським та взагалі європейським уявленням про лірику середньовічного Китаю як «поезію природи». Водночас подібний відбір підготовлений і орієнтацією на китайську традицію, де «поезія природи» втілює той нерозривний зв'язок людини й живого світу, сповненого квітами, деревами, співом пташок, знання яких було заповідано Конфуцієм у трактаті «论语» («Бесіди та судження»), головній книзі конфуціанства, що увійшла до зведення канонічних конфуціанських текстів «四书» (Чотирикнижжя). Створення пейзажу душі включає лірику Лі Цінчжао до багатовікової традиції китайської класичної поезії, що й зумовило відбір М. Басмановим для перекладу *ци*, у яких лірична героїня відчуває себе часткою Дао-природи, живого й рухливого космосу («*Ночь сегодня ненастной была*»; «*Весна заметней, ярче с каждым днем*»; «*Весна тревожней стала и грустней*» тощо). Сповнена почуттів пейзажна лірика Лі Цінчжао, що втілює філософське даоське розуміння єдності всього суцього як союзу Неба (ян) і Землі (інь) і запліднює китайську культуру, лірику, живопис, музику, де формується художній напрямок «шань-шуй» (山水) (гори-води), закономірно потрапляє в інтерпретаційний контекст російського перекладача. Значущими для М. Басманова стають ті модуси тексту І Ань, що народжені класичними для середньовічних китайських поетів мотивами і темами. Це тема розлуки з коханим і рідним краєм («*Вижу снова простор голубой*»; «*Слабый луч. Ветерок несмелый*»; «*Падал снег. А в саду мэйхуа*» тощо). Як і лірика природи, поезія І Ань про розлуку є своєрідною китайською модифікацією лірики кохання, де «любов починається з розставання, а не закінчується ним»³, що зумовлює фундуєчу роль теми любові як квінтесенції китайської «поезії смутку» (Л. Ейдлін). Ідентифікуючими китайську картину світу є для М. Басманова й зумовлені китайською ліричною «традицією смутку» та обставинами особистого життя поетеси завжди споріднені в її ліриці мотиви самотності, наближення старості, неможливості щастя, відлюднення, усамітнення у вежі, туги («*Всюду в доме моем тишина*»; «*Болель ушла. И на моих висках*»; «*Расплавленное золото заката*»).

Перекладацька стратегія М. Басманова виявилася також у виділенні таких образів-символів – знаків коду І Ань, що активізують процес «впізнавання» через неперервний діалог «горизонту очікувань» російського читача із сигналами тексту китайської поетеси: «*мейхуа, хризантема*» – природні символи любовного почуття, «*гусь*» – знак звістки; «*ветер*» як співприродна поету стихія; «*желтый лотоса лист*» та «*орхидейный челнок*» – символи самотності й розставання з коханим; «*башия*», «*на верх которой никто не взойдет*».

³ Luh S. W. On Chinese Poetry. Five Lecture by S.W. Luh. Peiping, 1935. – P. 13.

Референційна рамка перекладача фіксує традицію китайської поетичної образності означувати любовні переживання через опис предметного світу, що оточує людину: «халат», в рукавах якого «Таится запах сорванных когда-то / Цветов, которых нет уже давно»; непотрібні жінці, що втратила коханого, «заколки для волос».

Відомий в Італії синолог, поет і перекладач Анна Буайтті, хоча і спирається на досвід М. Басманова, але відбирає для італійської збірки 20 *ци* І Ань про кохання: 怨王孙 (春暮) «*Rimprovero al principe. Crepuscolo di primavera*»; 浣溪沙 «*La sabbia nel ruscello*»; 好事近 «*Buone nuove in arrivo*» та ін. Інтерпретаційний код перекладачки теж втілює подвійну орієнтацію і на китайську ліричну середньовічну традицію з характерним для неї нерозривним зв'язком поезії про кохання з поезією природи і з темою розлуки, і на «свою» національну літературну традицію особистісної поезії, етимологічно зумовлену ренесансним виявленням саме любовного модусу в ліриці Данте та Петрарки, що визначила «горизонт очікувань» італійського читача та його контекст сприйняття лірики І Ань. У подібному виборі виявилися і зумовлені гендером уподобання перекладачки.

Ідентифікаційними домінантами китайської картини світу для А. Буайтті стають образи основоположні, що походять від стародавніх міфологічних космогонічних уявлень китайців, що формують давньокитайську філософію. Це 風流 (вітер та потік); знаки всенароджуючих стихій *ци* (氣) та *дао*, втіленням яких стають в перекладах-інтерпретаціях образи вітру (*vento*) і вічно рухливої води (*l'acqua che scorre*), місяця (втілення стихії *інь*, поєднаної із стихією Сонця *ян*) – *la luna*. Знаковими, сформованими загальноєвропейськими стереотипами сприйняття китайського поетичного колориту є акцентовані А. Буайтті образи яшми (*giada*), хризантеми (*i crisantemi*), листя лотоса (*le foglie del loto*), сливи (*Il susino*), диких гусей (*le oche selvatiche*) і традиційного легкого човника (*barca leggera, fragile imbarcazione*). А для передачі однієї з головних в ліриці Лі Цінчжао емоцій туги Буайтті створює багато синонімічних образів-визначень: *tristezza* – туга; *fiori caduti* – опалі квіти; *angoscia interminabile* – нескінченний біль.

Якщо у відтворенні тематично-мотивного комплексу тексту Лі Цінчжао перекладачам вдається уникнути «конфлікту інтерпретацій», то більш складним виявляється завдання адекватного втілення характерної для китайської поезії образної та народженої ієрогліфічним письмом зорової символіки так само, як і зумовленої музичною природою *ци* ритміко-інтонаційної організації вірша, аналізу чого присвячено наступний пункт 2.2.2. «Конфлікт інтерпретацій: символи, реалії, ритміко-інтонаційні особливості лірики І Ань в російських та італійських перекладах». Домінування перекладознавчого ракурсу студій китайської поетеси, для якого характерне зосередження на аналізі лінгвістичних, кількісних, формальних характеристик перекладів творів І Ань (роботи

Л. Меншикова, Л. Ейдліна, Г. Дашенко), залишило поза увагою особливості художнього відтворення символічної образності поетеси й рецептивно-комунікативну функцію перекладів. Саме ці аспекти перекладів і потрапляють до фокусу аналізу в дисертації.

Обидва перекладачі виділяють у тексті І Ань певне коло флористичних (хризантема, мейхуа), колористичних (червоний, зелений, жовтий) образів-символів, формуючих картину світу і домінуючих у художньому коді китайської поетеси. Але відмінність художньої семантики цих ментально зумовлених образів-символів в естетичних кодах різних культур провокує «конфлікт інтерпретацій».

У китайській картині світу жива природа посідає центральне місце як втілення вічно рухливого і того, що вічно перебуває у спокої *дао*. Можна стверджувати, що флористичні символи є своєрідною аксіологічною мірою світобачення⁴. Хризантема і мейхуа стають своєрідними маркерами ліричного коду І Ань. Як образ-символ хризантема з'являється в багатьох віршах Лі Цінчжао і зрештою починає сприйматися не тільки китайським, а й інокультурним читачем як своєрідний знак самої І Ань. Про це свідчить відбір *ци* І Ань в антологіях Кеннета Рексрота «*Li Ch'ing-chao, complete poems*», Цзяошен Вана «*The Complete Ci-poems of Li Qingzhao: A New English Translation*», які є найбільшими на сьогоднішній день збірками перекладів творів поетеси, у збірках М. Басманова та А. Буйатті.

Аналіз флористичної символіки в російських та італійських перекладах виявляє орієнтацію перекладачів на інтерпретаційний контекст «своїх» читачів, що зумовлено рецептивним завданням перекладів. Визначаючи образи-символи хризантеми, мейхуа як ключові для Лі Цінчжао, і російський, і італійський перекладачі позбавляють їх багатозначності, а розбіжності між ментально означеним сприйняттям символів у різних інтерпретаційних контекстах провокують «конфлікт інтерпретацій», уносячи в європейські переклади іноді відсутні в китайському оригіналі смисли, але водночас наближаючи «чуже» до «свого». Так, у перекладах *ци* на мелодію «声声慢» – («*Lenta modulazione*» – у А. Буйатті, «*Грусть в сердце. И смятенье дум*» – у М. Басманова) перекладачі тлумачать рядок «满地黄花堆积著，十分憔悴，有谁忍心去摘» (Земля вкрита жовтими квітами, тонкими й потьмянілими, хто їх зараз збере?) як: «*Здесь было много хризантем*» (М. Басманов) або «*per terra I crisantemi si ammonticchiano*» (А. Буйатті), поширюючи семантику хризантеми на всі образи «жовтих квітів». До того ж європейський інтерпретаційний код, за яким хризантема символізує зв'язок із померлим і сприймається як поховальна квітка, вступає в конфлікт з китайським, у якому хризантема символізує осінь, легкість, холодну велич,

⁴Тань Аошуан. Китайская картина мира. Язык, культура, ментальность. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – С. 168; 405.

вченість, довголіття, а як символ вірності прикрашає зачіску китайських жінок. У російському та італійському перекладах *ци* з'являється той однозначний відтінок, який, зовсім, імовірно, й не передбачала Лі Цінчжао, відмовившись у «声声慢» від прямого називання жовтих квітів хризантемами, залишаючи місце для різних конотацій, зберігаючи ту полівалентність та відкритість тексту до різноманітних інтерпретацій, що характеризують «стиль І Ань» і китайський естетичний поетичний код взагалі, де кожний образ «утримує нас далеко від межі видимого, доступного почуттям, там, де конкретне непомітне, де все тоне і приходить у стан гармонії. Образи призначені для зображення незображуваного»⁵.

Однаково нездійсненими для обох перекладачів виявляються відтворення в іншомовних перекладах системи «дяньгу», специфічних, незрозумілих європейцям китайських реалій, відтворення кольорової символіки червоного та зеленого в *ци* «Наче уві сні. Пізня осінь».

Проблемним стає втілення в іншомовному перекладі багатозначності й образотворчої потенції ієрогліфічної образності (неможливість передачі полісемантики родового ієрогліфа 愁 (туга), що має шість смислових параметрів: *час, кількість, тяжкість, інтенсивність, хаотичність і рухливість*, або відтворення зорового образу ієрогліфа-малюнка 人 (людина), що його нагадує клин диких *гусей* як символ звістки про побачення, знаком якого стає *хмара* («一剪梅» – «Зрізана слива мей»).

«Конфлікт інтерпретацій» закономірно виникає і у спробах відтворити ритміко-інтонаційні особливості китайських *ци* та відмінні від європейських правила побудови рими в китайській поезії, де використовується зображувальна енергія тонової китайської мови, а також музикалізацію вірша як жанроутворюючий параметр *ци*, написаних на відповідну з 1100 мелодій, давно втрачених, що визначали весь ритмічний лад віршів Лі Цінчжао. Аналіз різних методик римування в перекладах китайської лірики взагалі і *ци* І Ань («Вулін Чхунь») «武陵春», («Жумелін») «如梦令», порівняльний аналіз перекладів *ци* на мелодію Цінпінле «清平乐·年年雪里» Л. Меншикова та М. Басманова) показав, що, незважаючи на очевидну невідповідність ритміко-інтонаційного малюнка і форми європейських перекладів китайським оригіналам, перекладацька стратегія М. Басманова і А. Буйатті, максимально зорієнтована на принципи версифікації та римовий репертуар європейського читача, обрана правильно, що зумовило популярність збірок «Строфы из граненой яшмы» та «Come in sogno».

Аналізу другої форми первинної рецепції присвячено підрозділ 2.3. «Основні напрямки теоретичного осмислення поезії Лі Цінчжао в Росії та Італії», де виявлено суттєві розбіжності в характері та формах теоретичного освоєння творчості поетеси.

⁵Жюльєн Ф. Путь к цели: в обход или напрямик. Стратегия смысла в Китае и Греции / Ф. Жюльєн: пер. с фр. – М.: Московский философский фонд, 2001. – С. 264.

Розбіжності в літературознавчому осмисленні лірики І Ань у двох країнах виявляються на рівні форм наукового дискурсу. У Росії це потужні дослідницькі проекти, монографії, статті, що включають і певний аналіз творчості Лі Цінчжао. В Італії – лише лаконічні передмови й короткі коментарі до збірок перекладів китайської поетеси (А. Буйатті, А. Беллеттато), невеличкі розділи в підручниках (Д. Бертуцчолі, Л. Ланчотті) та теми в університетських лекційних курсах, де наголос зроблено на тенденціях розвитку китайської літератури взагалі і на деяких фактах біографії поетеси, що відбилися в її віршах.

Характер первинної рецепції в Росії та в Італії зумовив форми й інтенсивність проявів впливу лірики І Ань на літературу цих європейських країн, аналізу чого присвячено третій розділ **«Творчий діалог російських та італійських поетів з Лі Цінчжао»**. Більш активна й різноманітна первинна рецепція творчості І Ань в Росії підготувала розмаїття форм творчого діалогу російських поетів із середньовічною китайською поетесою.

Підрозділ 3.1. *«Варіації на теми Лі Цінчжао в триптиху Наталії Черних»* присвячено дослідженню природи впливу «китайської Сафо» на творчість Н. Черних, поетичний триптих якої «Исчезновение Ли Цинчжао», що з'явився на початку 2000-х рр., є варіаціями на теми трьох найулюбленіших авторкою віршів І Ань: «Прозрачной дымкой, тучкою кудлатой...», «Расплавленное золото заката» и «Банановая пальма». Головною формою рецепції в триптиху є численні ремінісценції із творів Лі Цінчжао у класичному перекладі М. Басманова або прямо співвіднесені із процитованими в епіграфі віршами І Ань (перший і другий вірш триптиха), або розкидані по віршу, що створює ефект множинної присутності Лі Цінчжао в російському тексті (у вірші «Молодая луна закутана сырой кудлатой овчиной» *«тучка кудлатая»* І Ань трансформується в *«луну, закутанную кудлатой овчиной»* і *«Луну, скрытую облаками»*). Ремінісцентними є й окремі образи (*«рукава халата»* у Лі Цінчжао і *«неряшливый рукав»* у варіації Н. Черних), назви віршів російського триптиха («Расплавленное золото заката» Лі Цінчжао і «Закат расплавил золото» Н. Черних). Світобачення Лі Цінчжао відтворюється російським поетом через повторення улюблених образів, символів і мотивів китайської поетеси, що, як *«космы ее стихов»*, заповнюють художній простір тексту триптиха, підключаючи до циклу Н. Черних увесь масив басманівської збірки «Строфы из граненой яшмы». Сама Лі Цінчжао, стаючи ліричною героїнею триптиха, ім'я якої пунктиром проходить крізь нього, постає в образі птаха-фенікса – одного з улюблених образів китайської поетеси. Крізь призму провідного в ліриці І Ань мотиву самотності й усамітнення у вежі неодноразово поетично осмислено сам псевдонім китайської поетеси (易安居士), де *цзюй ши* (居士) означає «відлюдник»: *«Отреши́нная Ли; Затвори́ница передвинула изголовье; тебе по сердцу слёзы И Ани»*, а в авторських коментарях до «Исчезновения Ли Цинчжао» підкреслено особливу семантику та етимологію таких поетичних образів.

Підрозділ 3.2. *«Лі Цінчжао і Тетяна Реброва: творчі співроздуми»* сфокусовано на дослідженні різноманітних форм творчого діалогу Тетяни Ребрової з І Ань: від прямих контактено-генетичних зв'язків (перекладів) до ремінісценцій, літературних перегуків, зумовлених типологічним збігом долі, світогляду авторок і гендерною природою віршів російської та китайської поетес (збірка *«Рябиновые бусы»*). Ця творча рецепція народжує в ліриці Т. Ребрової своєрідну жанрову форму поетичного діалогу-співроздуму (цикл *«Да кого же я люблю?»*, 2002 р.), пояснює перегук тем, образів і відбору символів у творах обох поетес.

«Китайское путешествие» О. Седакової, дослідженню якого присвячено підрозділ 3.3. *«"Привласнення" як форма творчих зв'язків (О. Седакова – Лі Цінчжао)»*, є зразком іншої форми художньої рецепції: «привласнення», неіменованої «присутності» Лі Цінчжао в тому тексті китайської культури, діалог із яким запліднює поетичний світ російської поетеси. «Впізнавання» іншого через *«видение в символах»*, на думку О. Седакової, і створює той спільний знаменник, що зближує поетів різних віків і народів і дає ключ до розуміння природи діалогу російської поетеси з інонаціональними культурами. Крім співзвучного О. Седаковій східного світоспоглядання, гендерні особливості поетики І Ань поєднуються в акордному співзвуччі з ліричним циклом російської поетеси, подібно до Т. Ребрової, О. Седакова «приміряє» долю жінки-поетеси, встановлюючи дивний збіг родоводу, який зумовлює суголосся образності, тематики, символіки та тональності лірики двох жінок-поетів, хоча, на відміну від Т. Ребрової, О. Седакова не вступала у прямі контактні зв'язки із творчістю китайської поетеси.

У підрозділі 3.4. *«Вторинна рецепція лірики Лі Цінчжао в російській літературі і художній культурі ХХІ ст.»* виявлено розмаїття форм впливу творчості Лі Цінчжао на сучасну російську літературу: діалоги-співроздуми російських поетів (*«О близнецах»* М. Степанової); цитування, ремінісцентні звернення до тексту Лі Цінчжао (*«Под знаком "ветра и потока"»* І. Лапінського); присвята творів китайській поетесі (*«О близнецах»* М. Степанової, *«Вишенка»* Л. Сатарової, *«Встречи»* Л. Патракової, *«Храм поэзии»* Б. Жигмитова, *«Озябший лист. Посвящается Ли Цинчжао»* Ю. Гладченка). Рецепція китайської поезії в Росії відбувається і в музичному мистецтві.

Процес вторинної рецепції лірики І Ань в Італії стає предметом аналізу в підрозділі 3.5. *«Особливості впливу творчості Лі Цінчжао на італійську літературу»*. Більш обмежена, ніж в Росії, первинна рецепція творчості Лі Цінчжао в Італії, зумовила загальний характер процесу вторинної рецепції, що тільки-но розпочався. Головним джерелом, формуючим уявлення про художній код І Ань в Італії, стали переклади-інтерпретації А. Буйатті, завдяки яким лірика Лі Цінчжао потрапила до італійського контексту. У збірці *«Come in sogno»* виявилася подвійна функція перекладу як посередника між двома літературами і

зразка виявлення впливу інокультурного явища на сприймаючу літературу, сприйняття «чужого» як «свого». Збірка визначила переклад як провідну форму вторинної рецепції лірики І Ань в Італії. Наслідуючи традицію А. Буйатті, поет і перекладач Анжело Беллеттато відтворює світ Лі Цінчжао в перекладах-варіаціях на теми і за мотивами лірики Лі Цінчжао («I versi di pura giada di Li Qingzhao», «Вірші з чистого нефриту Лі Цінчжао»), що у «східному» контексті перекладеної поезії А. Беллеттато виглядає цілком органічно. Пріоритетним для Беллеттато виявляються не стільки образи, що ідентифікують художній код поетеси, скільки ті, що є знаковими для його власного художнього мислення і вже включені до його поетичного тезаурусу. Імпровізаційний характер перекладів Беллеттато відчутний у виборі форм римування і способах передачі метрики китайських *ци* білим віршем.

Своєрідною формою творчого відгуку на голос китайського поета у розмові з ним стали переклади-коментарі Серджіо Саббадіні і Леї Чена, представлені у збірці 2014 р. «Una fragranza nell'aria» («Аромат у повітрі»). Пропонуючи італійському читачеві підрядкові переклади віршів І Ань, автори прагнуть суворо дотримуватися форми і образності творів Лі Цінчжао, виносячи посилання та коментарі поза текст, відмовляючись від описового перекладу, що змінює обсяг і навіть форму перекладеного твору, але включає деякі пояснення в сам текст перекладу. Інтерес до поезії І Ань в Італії відображений і у просвітницькій діяльності (Ренцо Кремона).

У **«Висновках»** представлено результати дослідження.

Порівняльний аналіз рецепції творчості Лі Цінчжао у двох європейських країнах показав, що в євразійській Росії, ментально зорієнтованій і на Захід, і на Схід, діалог із поетичною традицією Лі Цінчжао на етапі первинної (переклад, теоретичне осмислення) і вторинної рецепції виявився більш активним, аніж в Італії, яка репрезентує кардинально відмінне від азійського західноєвропейське світобачення й відповідний йому спосіб сприйняття іншої літератури.

Встановлено, що первинна рецепція в обох країнах відбувалася у формі перекладів та теоретичного осмислення творчості І Ань.

Фундууючою для типологічно подібних перекладацьких стратегій росіянина М. Басманова та італійки А. Буйатті стає орієнтація на подвійний герменевтичний акт, що враховує як інтерпретаційний контекст китайської літератури, так і горизонт очікувань «свого» європейського читача, і визначає принципи перекладацької рецепції лірики І Ань. Сприймаючи подібні апелятивні структури тексту оригіналу, російський та італійський перекладачі актуалізують ті модуси тексту, що підготовлені референційною рамкою їх читача і водночас ідентифікують китайську картину світу та естетичний код І Ань: теми, знакові образи, очікувані і впізнавані іншомовним європейським читачем як маркери своєрідного китайського світосприйняття, що активізують неперервний діалог

«горизонту очікувань» європейського читача з сигналами тексту китайської середньовічної поетеси.

Незважаючи на неминучий для європейських перекладів із китайської «конфлікт інтерпретацій», зумовлений відмінностями західного і східного світобачення, мовних систем, що формують графічне втілення образів, закони римування, правильно обрана рецептивна перекладацька стратегія обумовила популярність збірок «Строфы из граненой яшмы» та «Come in sogno», що органічно інтегрувалися і стали фактором сприймаючих літератур (російської та італійської), підготувавши творчий діалог європейських митців з І Ань на етапі вторинної рецепції.

Суттєві розбіжності в теоретичній рецепції визначаються якісними характеристиками російської та італійської китаїстики, в контексті яких відбувається вивчення творчості І Ань. Якщо в Росії, синологічна та перекладацька школи якої визнані у світі, процес первинної рецепції відбувався паралельно у двох формах (перекладу і теоретичного осмислення), то в Італії перші переклади Лі Цінчжао тільки-но розпочали запуск механізму теоретичного вивчення та творчої реінтерпретації естетичного коду І Ань італійськими поетами ХХІ ст.

Активніша первинна рецепція творчості Лі Цінчжао в Росії підготувала розмаїття форм творчого діалогу російських поетів із середньовічною китайською поетесою на етапі вторинної рецепції, тоді як в Італії основною формою сприйняття лірики І Ань залишаються переклади-інтерпретації, переклади-варіації, переклади-коментарі.

Інтегральний тип міжлітературних зв'язків, який виявлено в усіх формах первинної та вторинної рецепції лірики Лі Цінчжао в обох європейських країнах, дозволяє з оптимізмом оцінювати перспективи подальшого «входження» творчості середньовічної китайської поетеси у літературний та культурний простір Європи, що певним чином сприятиме розвитку діалогу культур Заходу і Сходу.

Основні положення дисертації викладено в публікаціях:

1. Калашникова А. В. Творческий диалог русских и итальянских поэтов с Ли Цинчжао / А. В. Калашникова. – Saarbrücken : LAP Lambert Academic Publishing, 2015. – 72 с.

2. Калашникова А. В. Статичні та динамічні структури поетичного тексту в європейських перекладах лірики Лі Цінчжао(李清照) / А. В. Калашникова // Література в контексті культури: [зб. наук. Праць / відп. ред. В.А. Гусев]. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – Вип. 22 (2). – С. 159–167.

3. Калашникова А. В. Ієрогліф як основа художньої структури віршів Лі Цінчжао: проблема перекладу / А. В. Калашникова // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. – Вип. 30. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. – С. 122–128.

4. Калашникова А. В. Рябиновые бусы и граненая яшма: поэзия Ли Цинчжао в русском прочтении / А. В. Калашникова // Література в контексті культури: [зб. наук. праць / відп. ред. В.А. Гусев]. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. – Вип. 23 (2). – С. 21–28.

5. Калашникова А. В. Стратегия «присвоения» в интертексте «Китайского путешествия» Ольги Седаковой / А. В. Калашникова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія : Філологія. – Вип. 68. – 2013. – № 1078. – С. 159–162.

6. Калашникова А. В. Даосские эротологические концепции и художественная культура эпохи Сун / А. В. Калашникова // Література в контексті культури: [зб. наук. праць / відп. ред. В.А. Гусев]. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. – Вип. 24 (1). – С. 78–88.

7. Калашникова А. В. Вариации на темы Ли Цинчжао в триптихе Наталии Черных как форма рецепции иноязычной литературы / А. В. Калашникова // МИРГОРОД. – 2016. – № 1(7). – Седльце, 2016. – С. 145–152.

Додаткові публікації:

8. Калашникова А. В. Из истории рецепции китайской литературы в Италии / А. В. Калашникова // Філологічні науки. Збірник наукових праць студентів та викладачів факультету. – Ч. 1. – Дніпропетровськ : Адверта, 2013. – С. 227–237.

9. Калашникова А. В. Основні напрямки теоретичної рецепції поезії Лі Цінчжао в Росії та Італії / А. В. Калашникова // Актуальні проблеми вивчення та викладання східних мов і літератур : матеріали Всеукраїнської конференції 12–13 листопада 2013 р. – Дніпропетровськ : Інновація, 2013. – С. 54–58.

10. Калашникова А. В. Конструктивні константи лірики Лі Цинчжао (李清照) в європейських перекладах: ієрогліф, символ, ритм / А. В. Калашникова // Літературний процес: структурно-семіотичні площини : матер. Всеукр. наук. конф. (6–7 квітня 2012, м. Київ) / МОНмолодьспорт України; Київський ун-т ім. Бориса Грінченка : ред. колегія: Бондарева О. Є., Єременко О. В., Буніятова І. Р. [та ін.]. – Київ : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2013. – С. 65–71.

11. Калашникова А. В. Перевод как форма рецепции иноязычной литературы (европейские переводы лирики Ли Цинчжао) / А. В. Калашникова // «МӘДЕНИЕТТЕР ТОҒЫСЫНДАҒЫ ТІЛ, ӘДЕБИЕТ АУДАРМА ЖӘНЕ ЖУРНАЛИСТИКА МӘСЕЛЕЛЕРІ» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция МАТЕРИАЛДАРЫ. – Т. 2. – 24 сәуір 2014 жыл. – Алма-аты, 2014. – С. 44–52.

12. Калашникова А. В. Переводы-интерпретации как форма рецепции инолитературного явления (русские переводы лирики Ли Цинчжао) / А. В. Калашникова // Русский язык и литература в пространстве мировой культуры : материалы XIII Конгресса МАПРЯЛ (13–20 сентября 2015, Гранада,

Испания) / Ред.кол. Л. А. Вербицкая, К. А. Рогова, Т. И. Попова и др. – В 15 т. – СПб. : МАПРЯЛ, 2015. – 5257 с. – Т. 12. – 337 с. – С. 132–138.

13. Калашникова А. В. Ли Цинчжао в русской литературе XXI века: творческий диалог культур / А. В. Калашникова // Русская литература и искусство: междисциплинарные подходы: материалы Международной конференции (15–18 апреля 2016, м. Ханчжоу). – Китай, 2016. – С. 18.

АНОТАЦІЯ

Калашникова А. В. Рецепція творчості Лі Цінчжао в Росії та Італії. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Бердянський державний педагогічний університет Міністерства освіти і науки України. – Бердянськ, 2016.

У дисертації вперше здійснено цілісний аналіз стану вивчення художньо-естетичної та теоретичної рецепції творчості Лі Цінчжао в російській та італійській культурах; зібрано та систематизовано відомості про переклади творів поетеси російською та італійською мовами; визначено специфіку інонаціональної адаптації лірики Лі Цінчжао в європейських перекладах; досліджено стан літературознавчого осмислення творчості І Ань у двох країнах. Уперше зроблено спробу виявити характер впливу лірики китайської середньовічної поетеси на сучасну російську (Н. Черних, Т. Реброва, О. Седакова та ін.) та італійську (А. Буйатті, А. Беллеттато, С. Саббадіні) літератури із залученням до аналізу ще не досліджених наукою російських та італійських художніх творів, написаних у третьому тисячолітті, та малодоступних матеріалів, що було зібрано у Шанхаї та Римі. Установлено, що в Росії діалог із поетичною традицією Лі Цінчжао на етапі первинної (перші переклади, теоретичне осмислення) і вторинної рецепції виявився більш активним, аніж в Італії.

Ключові слова: міжкультурний діалог, рецепція, горизонт очікувань, інтерпретаційний контекст, переклад, Лі Цінчжао, жанр *ци*.

АННОТАЦИЯ

Калашникова А. В. Рецепция творчества Ли Цинчжао в России и Италии. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Бердянский государственный педагогический университет Министерства образования и науки Украины. – Бердянск, 2016.

В диссертации впервые осуществлен целостный анализ изучения художественно-эстетической и теоретической рецепции творчества Ли Цинчжао

в русской и итальянской культурах; собраны и систематизированы сведения о переводах произведений поэтессы на русском и итальянском языках; определена специфика инациональной адаптации лирики Ли Цинчжао в европейских переводах; исследовано состояние литературоведческого осмысления творчества И Ань в двух странах. Впервые сделана попытка выявить характер влияния лирики китайской средневековой поэтессы на современную русскую (Н. Черных, Т. Реброва, А. Седакова и др.) и итальянскую (А. Буйатти, А. Беллеттато, С. Саббадини) литературы с привлечением к анализу еще не изученных наукой русских и итальянских художественных произведений, написанных в третьем тысячелетии, и малодоступные материалы, собранные в Шанхае и Риме. Установлено, что в России диалог с поэтической традицией Ли Цинчжао на этапе первичной (первые переводы, теоретическое осмысление) и вторичной рецепции оказался более активным, чем в Италии.

Ключевые слова: межкультурный диалог, рецепция, горизонт ожиданий, интерпретационный контекст, перевод, Ли Цинчжао, жанр *цы*.

SUMMARY

Kalashnykova A. V. Reception of Li Qingzhao's works in Russia and Italy. – Manuscript.

Thesis submitted for the Candidate Academic Degree in Philology, Speciality 10.01.05 – Comparative Literature. – Berdyansk State Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Berdyansk, 2016.

It's for the first time that a complete analysis of the condition of the study of artistic and aesthetic, theoretical reception of Li Qingzhao's works in Russian and Italian cultures has been carried out; the information on translations of the poet's works in Russian and Italian languages has been collected and systematized; the specifics of foreign adaptation of Li Qingzhao's poetry in European translations has been defined; the state of literary comprehension of the works of Yi'an in two countries has been studied in the thesis. There is a first attempt to identify the character of the impact of chinese medieval poet's lyrics on contemporary Russian (N. Chernih, T. Rebrova, O. Sedakova ecc.) and Italian (A. Bujatti, A. Bellettato, S. Sabbadini) literatures involving the analysis of the Russian and Italian works written in the third millennium, that has never been studied before. Almost inaccessible materials that have been collected in Shanghai and Rome, personal creative communication with Federico Masini, member of the Presidium of the European Association of Sinologists, European representative in the World Association of Sinologists, and Anna Bujatti, the most well-known poet and translator of Li Qingzhao's poetry in Italian, have been used in the research. Anna Bujatti's collection of translations «Come in sogno» for the first time becomes the object of the scientific comprehension in the Ukrainian literary criticism. For the first time A. Bellettato's book «I versi di pura giada di Li Qingzhao» that has been found in the

library at the Casamari Abbey (Italy), has been involved in the literary analysis, and the book of S. Sabbadini and L. Chen «Una fragranza nell'aria».

Qualitative differences of the Russian and Italian sinology, in the context of which the study of Li Qingzhao takes its place, different approaches and interests in translation studies of the two countries have led to a stadial mismatch of the Li Qingzhao's reception, significant differences in theoretical reception, but haven't canceled the consonance of translation strategies of M. Basmanov and A. Bujatti, who had determined, actualized and integrated in the national context the signs of Yi'an's artistic code, that have been assimilated by the contemporary Russian and Italian creators, influenced by Li Qingzhao.

Forms of the secondary reception in both countries meet the overall level of the primary reception. The variety of options of the reception of Yi An's lyrics is typical for contemporary Russian literature: dialogues-co-thinking, citations, reminiscences, poems-dedications, typological concord of the poetics. Contemporary Italian Literature is just on the way to a wide creative dialogue with the works of Li Qingzhao, that is why it's focused on the creation of the following transitional forms of reception: a creative translation that is not identical to the original, peculiar «transformation» of «other's» to «one's own». The contact-genetic direct ties in particular transitional forms between classical translation and original works of translations-interpretations (A. Bujatti), translations-variations on the themes of Yi An's poetry (A. Bellettato), translations - studies and the inheritance of «other's» poetry (Sergio Sabbadini and Lei Chen) have become dominant in Italian Literature.

It has been determined that in Russia the dialogue with the poetic tradition of Li Qingzhao within primary (first translations, theoretical reflection), and secondary reception, that is more active than in Italy, which represents radically different from Asian west European outlook and the way of adoption of the other literature.

Despite the obvious differences in the perception of the world and the usual ideological patterns between Western and Eastern civilizations, despite the fact that «Russian Li Qingzhao» does exist and influence the development of contemporary literature, and it's too early to talk about the «Italian Li Qingzhao», the activation of the process of reception of Chinese literature and especially of Yi An's poetry in Russia and Italy in the third millennium, the integral type of the interliterary connections, that has been discovered in all the forms of primary and secondary reception of Li Qingzhao's lyrics in both European countries, allows to optimistically evaluate prospects of the further «entry» of the medieval Chinese poet's works in the literary and cultural space of Europe, and in some way this will contribute to the development of the dialogue of Eastern and Western cultures.

Key words: intercultural dialogue, reception, horizon of expectations, interpretative context, translation, Li Qingzhao, *ci* poetry.

Підписано до друку 16.11.2016 р.
Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman».
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 285

Видавництво та друк ПП «Ліра ЛТД»
49038. Дніпропетровська обл., м. Дніпро, вул. Наукова, 5
Тел. (067) 561-57-05, (056) 731-96-57; e-mail: lira100@ukr.net
www.lira.dp.ua
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 188 від 19.09.2000 р.